

István Mészáros
Socijalizam ili barbarizam:
od “američkog stoljeća”
do raskrsnice

Josip Cmrečnjak

Jesenski i Turk

Zagreb, 2011.

Prijevod Marijan Krivak

Socijalizam ili barbarizam: od “američkog stoljeća” do raskrsnice

István Mészáros
Josip Cmrečnjak
Prijevod Marijan Krivak

Prikazi

“For quite obvious reasons, every generation treats the life into which it is born as firmly established, except for those few things it is interested in changing. That is practical, but it’s wrong. The world can be changed in all direction at any moment, or at least in any direction it chooses; it’s the world’s nature.”

Robert Musil – *A Man Without Qualities*, Vol. 1, chapter 66.

U svibnju 2011. u biblioteci Lijeva (s)kretanja izdavačke kuće Jesenski i Turk svjetlo dana ugledao je hrvatski prijevod, iz pera Marijana Krivaka,

¹ Poradi strukturne preglednosti valja istaknuti uredničku napomenu vezanu za hrvatsko izdanje knjige “Kraća verzija eseja ‘Socijalizam ili barbarizam’ predstavljena je u Ateni, 19. listopada 1999. na konferenciji o perspektivama razvoja 21. stoljeća, što ju je organizirao grčki dvomjesečnik ΟΥΤΟΡΙΑ, a objavio časopis ΟΥΤΟΡΙΑ, br. 39 (ožujak-travanj 2000).” Na temelju navedenog eseja nastala je knjiga *Socijalizam ili barbarizam*. Kako naglašava urednik biblioteke Ivo Radković, knjiga *Socijalizam ili barbarizam* prva je Meszaroseva knjiga ikada objavljena u Hrvatskoj, te su radi stjecanja dubljeg uvida u teorijska promišljanja ovog cijenjenog marksističkog mislioca uvrštena dva dodatna teksta, kao i autorov predgovor napisan isključivo za hrvatsko izdanje knjige. Dodatni tekstovi su rad J. B. Fostera “István Mészáros, ‘lučonoša socijalizma’”, objavljen u časopisu Monthly Review, br. 9, godina 61, veljača 2010, str. 49-51, te tekst Istvána Mészárosa “Razvijajuća kriza i relevantnost Marxa”, napisan povodom predavanja

održanog u Conway Hallu u Londonu 21. listopada 2008.

² István Mészáros (Mađarska, 1931.) je *professor emeritus* na Sveučilištu u Sussexu, Velika Britanija, na kojem je petnaest godina bio predstojnik Odsjeka za filozofiju. Za knjigu *Marx’s Theory of Alienation* (1970) dobio je prestižnu memorijalnu nagradu Isaac Deutcher, a 2008. primio je Libertador Award for Critical Thought koju mu je dodijelio Hugo Chavez. Chavez je i tvorac kovanice, “lučonoša socijalizma”, koja ukazuje na Mészárosevu enormnu važnost u doprinosu i proučavanju tranzicije prema socijalizmu. Iz bogate bibliografije možemo izdvojiti sljedeće naslove: *The Power of Ideology* (1989), *Beyond Capital* (1995), *The Structure and Crisis of Capital* (2009), *Social Structure and Forms of Consciousness, vol I: The Social Determination of Method* (2010) te *Social Structure and Forms of Consciousness, vol. II: Dialectic of Structure and History* (2011).

knjige Istvána Mészárosa² *Socijalizam ili barbarizam: od "američkog stoljeća" do raskrsnice*.

Rosa Luxemburg u spisu *The Junius Pamphlet*³ (1916.) poznatom i kao *The Crisis in German Social Democracy*, u kojem kritizira hipokriziju vođâ njemačke socijaldemokracije zbog sudjelovanja u naoružavanju te posljedničnom izdajom transnacionalne ideje radničke solidarnosti te raspuštanjem Druge internacionale, citira Friedricha Engelsa: "Bourgeois society stands at the crossroads, either transition to socialism or regression into barbarism." Imajući u vidu dva svjetska rata te mnoštvo lokalnih eskalacija nasilja koje možemo čitati kao manifestacije imperijalističkih težnji uslijed ustrajanja u perpetuiranju, tj. prolongiranju društvene formacije koja u bitnom počiva na kontradikciji – sistemu kapitala, možemo se zajedno s Rosom Luxemburg pitati (imajući u vidu da ovaj "mali kutak" svijeta o kojem Marx govori u prepisci s Engelson⁴ iz 1858. nije više "mali kutak" – ozbiljni problemi kapitalističkog sistema uvećano bacaju sjenu na cijeli globus): "What does *regression into barbarism* mean to our lofty European civilization?"

Strukturno, knjiga je podijeljena u dva veća odsjeka, prvi naslovljen "Socijalizam ili barbarizam: od 'američkog stoljeća' do raskrsnice", i drugi – "Marksizam, sistem kapitala i društvena revolucija". Prvi dio knjige usidren je oko analize kapitala kao živućeg proturječja, posljednje faze imperijalizma, te razmatranja povijesnih izazova pred socijalističkim pokretom. U drugom dijelu knjige Mészáros se osvrće na neke od historijskih problema radničkog pokreta te na momente njegova djelovanja pri konstituciji socijalizma.

U prvom dijelu Mészáros problematizira razvojnu genealogiju kapitalizma⁵ kao specifične historijske formacije te kapitala kao metaboličkog

³ Dostupno na <http://www.marxists.org/archive/luxemburg/1915/junius/choi.htm>

⁴ Dostupno na: http://www.marxists.org/archive/marx/works/1858/letters/58_10_o8.htm

⁵ U intervjuu za britanski časopis *Radical Philosophy* (br. 62) iz 1962. godine, Mészáros pojašnjava da je i sam Marx naslovio svoju knjigu *Kapital*, a ne kapitalizam. Nadalje, Mészáros se tu osvrće na činjenicu da je kapitalizam relativno jednostavno dokinuti kroz revolucionarni ustanak ili pak kroz intervencije na razini politike (primjer sssr-a gdje je višak izvlačen političkim manipulacijama). Mészáros

ilustrira svoju tezu ovako: "Capital is not dependent on the power of capitalism and this is important also in the sense that capital precedes capitalism by thousands of years. Capital can survive capitalism, hopefully not by thousands of years, but when capitalism is overthrown in a limited area, the power of capital continues even if it is in a hybrid form." (tekst je dostupan na: <http://voidmanufacturing.wordpress.com/2008/10/12/excellent-interview-with-marxist-intellectual-ivan-meszaros>)

sistema, tj. društveno - ekonomskog sistema kontrole. Autor pokazuje da unatoč svojim globalizirajućim tendencijama *kapital* nikako ne može ostvariti univerzalnost budući da imanentno ne sadrži moment *supstancijalne jednakosti*. Umjesto toga imamo proces ozbiljenja tendencije kapitala koji zbilju preokreće u stanje jednog *dehumanizirajućeg otuđenja i postvarenja*. Sistem kapitala, sugerira autor, artikuliran je nepreglednom mrežom proturječja kojima se može tek, više ili manje, neko vrijeme *upravljati*, no koje se nikada ne može potpuno *prevladati*. Korijen proturječja nepomirljivi je antagonizam između *kapitala i rada* koji uvijek preuzima čvrstu formu u obliku strukturne/hijerarhijske podređenosti rada *kapitalu*. Mészáros sugerira da je krajnje neophodno učinkovito posvemašnjom kontrolom materijalne proizvodnje i kulturne razmjene čovječanstva intervenirati i radikalno izmijeniti metaboličku kontrolu društva, upravo zahvaljujući strukturnoj krizi sistema kapitala (koja se afirmirala u obliku aktiviranja apsolutnih granica kapitala kao društvene metaboličke reprodukcije) u kojoj se nalazimo, za razliku od periodičnih konjunktivnih kriza kapitalizma. Imperativ procesa oplodivanja perverzno pokazuje da su i *potrošnja i razaranje* funkcionalni ekvivalenti, što ocrtava dosad najsmrtonosnija faza imperijalizma – s krajem historijskog uspona kapitala, od sedamdesetih naovamo (neoliberalni model), uvjeti sistemske proširene reprodukcije korjenito su se izmijenili – oni pokazuju razvojnu tendenciju razornih momenata kao uglavnom prevladavajućih, te njihova sudruga – katastrofalno rasipanje. Ilustraciju tog stanja autor pokazuje na polju vojno-industrijskog⁶ kompleksa i njegovom kontinuiranom rastu. U takvoj konstelaciji na površinu izbija, između ostalog, problem nezaposlenosti koja poprima kronični karakter. U sadašnjoj silaznoj fazi sistema kapitala jasno se očituje da nezaposlenost u zapadnim demokracijama u periodu nakon Velike depresije nije u drugoj polovini 20. stoljeća pretvorena u “oazu obilja” i prosperiteta, već upravo suprotno – seljenjem industrije u zemlje tzv. Trećeg svijeta otvara se “rupa” u koju je upala “armija radnika”. Devastirajući trend kronične nezaposlenosti sada utječe i na najrazvijenije

Prikazi

⁶ Rosa Luxemburg još je davne 1913. proročanski upozorila na porast važnosti vojne industrije: “Capital itself ultimately controls this automatic and rhythmic movement of militarist production through the legislature and a press whose function is to mould so-

called ‘public opinion’. That is why this particular province of capitalist accumulation at first seems capable of infinite expansion.” (Rosa Luxemburg, *Accumulation of Capital*, 1963, str. 446).

kapitalističke zemlje (G7), ljudima se pogoršavaju materijalni uvjeti egzistencije, sužava se opseg socijalnog davanja države.

Krajem historijskog uzleta kapitalizma, od 1970-ih naovamo, na pozornicu stupa *silazno izjednačavanje diferencijalne stope eksploatacije*⁷. Još jedan problem valja spomenuti u ovom kontekstu – “hibridizaciju”⁸, tj. sve veće uključivanje države u očuvanje stalne održivosti trenutnog modusa metaboličke reprodukcije kapitala. Nasuprot fantazijama o “povlačenju granica državne regulacije” jasno je da sistem kapitala ne bi mogao “preživjeti” ni tjedan dana bez državne intervencije (privatizacija viškova, nacionalizacija gubitaka). Nadalje, kapital je u trenutnoj fazi historijskog razvoja postao posve ovisan o izvanjskoj stabilizaciji u obliku državne pomoći (relevantan pokazatelj je primjer *bailouta* velikih banaka zahvaćenih krizom; iz 2008.). U tom pogledu približavamo se sistemskoj granici gdje je nedostatak izvanjske pomoći države uvjetovan nemogućnošću države za stalnim *upumpavanjem*, tj. saniranjem – pokrivanjem gubitaka privatnog sektora.

U poglavlju pod naslovom “Potencijalno najsmrtonosnija faza imperijalizma” Mézáros pokazuje da se iluzije o “kraju imperijalizma” raspršuju postojećim proturječjima sistema kapitala, a tiču se odnosa između globalizirajuće tendencije transnacionalnog kapitala na polju ekonomije i još uvijek kontinuirane prevlasti država-nacija kao sveobuhvatne pravno-političke strukture upravljanja i perpetuiranja poretka. Nacionalna država ostaje i dalje konzervator društveno-ekonomskog zbivanja jednako kao i jamac za pokrivanje rizičnih ulaganja kojima se izlažu transnacionalni ekonomski pothvati. “Simbioza” se očituje u tome što *kapital* treba jaku državu s pravno-političkim okvirom gdje se “kraljevski imperijalizam” 19. stoljeća zamjenjuje modelom “ekonomskog imperijalizma” 21. stoljeća. S nametanjem američke hegemonije poslijeratnom svijetu (započetim za mandata predsjednika Roosevelta) prepušteni smo tzv. trećoj fazi u razvoju imperijalizma. Treću fazu karakterizira tzv. politika otvorenih vrata – ekonomska penetracija (za

⁷ Mézáros pokazuje: “Relativne privilegije što ih je uživala radnička klasa u razvijenim kapitalističkim zemljama počele su se osipati u posljednja tri desetljeća kao rezultat kapitalskog prekoračenja granica i njegove tekuće transnacionalne globalizacije. To opadajuće *izjednačavanje diferencijalne stope eksploatacije* najznakovitiji je trend razvoja u našem dobu, jer je zaokupljeno

sebeptvrđivanjem kroz porast strogosti u nadolazećim desetljećima.” (str. 30-31)

⁸ *Hibridizacija* kapitalizma: u kapitalistički naprednim zemljama poprima oblik masovnog upumpavanja *javnih fondova* u revitalizaciju navodno “slobodnotržišnih” kapitalističkih poduzeća direktnim uključivanjem kapitalističke države, primjer čega su “nacionalizacije” kapitalističkih bankrota.

razliku od klasične vojne okupacije) te politička dominacija s kojom u paketu dolazi “dizajnirana vlada” i fiktivna demokracija.

Mészáros pokazuje da se povijest imperijalizma može uobličiti u tri faze pogonjene dijalektičkim odnosom povijesnog razvoja te strukture koja se dinamički razvija u povijesti.

Prva, rana, moderna faza jest trenutak izgradnje kolonijalnog imperijalizma. Tu fazu je do širenja dovela ekspanzionistička geopolitika europskih zemalja u relativno lako penetrabilne dijelove svijeta. Zatim, druga faza je ona redistributivnog imperijalizma koja je antagonistički gonjena glavnim silama u ime kvazimonopolističkih korporacija – ono što je Lenjin nazvao “najvišim stadijem kapitalizma”⁹. Ova vrsta imperijalizma okončana je odmah nakon Drugog svjetskog rata. Treća faza, tj. globalni hegemonijski imperijalizam¹⁰ konsolidiran je odmah nakon Drugog svjetskog rata. Treća faza postala je izražena početkom strukturne krize sistema kapitala 70-ih kada je, kako kaže Mészáros, “imperativ uspostavljanja sveobuhvatne političke upravljačke strukture kapitala pod ‘globalnom vladom’ i utjecajem globalno dominantne sile (SAD-a) postao neophodan”. U trećoj fazi imperijalizma SAD pokušava dominirati globalnim ekonomskim poretkom putem Svjetske banke, Svjetske trgovinske organizacije, Međunarodnog monetarnog fonda i NATO-a, pretvarajući ih u ofenzivne saveznike. U podlozi toga namjera je penetracije u nacije-države s ciljem postavljanja pravila razvoja, te distribucije vojnih i civilnih tehnologija. Globalna dominacija očituje se kroz nametanje regulacije patentnih prava, intelektualnog vlasništva, genetski modificiranih organizama te prijetnjom nuklearnim naoružavanjem, što Mészáros naziva *gun-boat* diplomacija.

Treće poglavlje naslovljeno “Povijesni izazovi pred socijalističkim pokretom” Mészáros otvara tvrdnjom da antiimperijalistički pokret u SAD-u na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće nije uspio zbog radničkog “pomirenja s trustovima i podrške njihovoj vanjskoj politici”. Mészáros je uvjeren da će

Prikazi

⁹ usp. V. I. Lenjin, *Imperialism, The Highest Stage of Capitalism*, Resistance Books, 1999. (dostupno na: <http://www.readingfromtheleft.com/Books/Classics/LeninImperialism.pdf>).

¹⁰ Mészáros u intervjuu za *Debate Socialist* (ožujak 2009.), naslovljenom “Zadaci za budućnost”, dodatno pojašnjava svoje viđenje monopolističke ekonomije i “imperijalizma kreditne kartice”: “Imperijalizam nije naprosto pitanje kapitalističkih političkih

međudržavnih relacija – zajedno s usputnim ratovima – koje čovječanstvo može ostaviti iza sebe zahvaljujući ‘dobroj volji’ nekolicine ‘prosvijećenih političara’. Upravo suprotno, danas dominantan oblik hegemonijskog imperijalizma objektivna je sistemaska nužnost kapitala u našem razdoblju njegova povijesnog razvoja. Stoga je on posve nepopravljiv u okviru sistema kapitala kao takvog.”

se prevrat odvijati u centru ekonomske moći, tj. u SAD-u, ne na periferiji – a početni impuls mogu mu podariti jedino američko radništvo i proizvodne klase te tako donijeti kraj razarajućem porivu globalnog hegemonijskog imperijalizma: “Nijedna politička/vojna moć na planeti neće moći *izvana* dovršiti ono što mora biti učinjeno *iznutra* pokretom koji nudi pozitivnu alternativu postojećem poretku u Sjedinjenim Državama.” Međutim, iako će se napor za dokidanjem postojećeg društveno-ekonomskog sistema kapitala odvijati, prema Mészárosu, u SAD-u kao žarištu, autor ne propušta naglasiti da će to nastojanje biti izjalovljeno ako ono ne bude globalno, tj. utemeljeno kao međunarodni pokret u solidarnosti s radništvom u Americi.

Vraćajući se na historijski pregled radničkog pokreta Mészáros locira dva momenta neuspjeha socijalističkih stremljenja na prijelazu stoljeća: prvi on vidi u činjenici da je na početku stoljeća bilo podosta raspoloživog prostora za imperijalističku ekspanziju (izmještanje antagonizama) i time svojevrsnu odgodu trajnog uklanjanja proturječja kapitala; s druge strane, tj. s pozicije radništva, neuspjeh je bio korijenjen u nedostacima objektivnih i subjektivnih uvjeta održivih *hegemonijskih alternativa načina* kontrole kapitala nad društvenom reprodukcijom. Mészáros ovdje opravdano naglašava i relevantnu društvenu odgovornost znanstvenika u borbi protiv društveno-ekonomskog sistema utemeljenog na logici kapitala. Između ostalog, istraživačke djelatnosti vođene profitom koje se odvijaju na polju biotehnologije i “kloniranja” bivaju zarobljene ekspanzionističkim imperativima samog sistema, bez obzira na posljedice po ljude i okoliš, čime se otvara nova dimenzija potencijalnog samorazaranja čovječanstva, tj. onoga što Mészáros naziva “najsmrtonosnija faza imperijalizma.” Krucijalnu važnost masovnog socijalističkog pokreta Mészáros naglašava i na primjeru Einsteina koji je javno iskazao vjeru u savjesno prihvaćanje društvene odgovornosti, međutim, budući da nije bio poduprt *masovnim pokretom* koji bi se mogao suprotstaviti i razoružati duboko ušančene sile kapitala, Einstein je na koncu ostao potpuno izoliran i “poražen” od političkih apologeta sve većeg vojno-industrijskog kompleksa.

Nadalje, Mészáros sugerira da se bez kritičkog preispitivanja prošlosti ne može konstituirati radikalna alternativa postojećem načinu društvene metaboličke reprodukcije kapitala. Tu nam se nadaje nužnost ispitivanja povijesnih razloga neuspjeha ljevice u oživotvorenju Marxova optimistična iščekivanja iz 1847. da će se “sindikalistička udruženja i proizlazeći politički razvoj radničke klase desiti usporedno s industrijskim razvojem

kapitalističkih zemalja”.¹¹ Kako navodi i Mészáros, Marx je očekivao da će se taj proces nastaviti na takav način da će “radnička klasa postaviti namjesto starog buržoaskog društva takvu zajednicu koja isključuje klase i njihovu suprotnost, i *više neće biti prave političke vlasti*, jer je politička vlast upravo normativan izraz suprotnosti u buržoaskom društvu”.

Ipak, promatrajući povijesni razvoj radničke klase, vidimo da je bio okarakteriziran dvama negativnim momentima: *pristranošću i sektaštvom*. Mészáros kaže da radnički pokret nije mogao izbjeći, a da na svojim počecima ne bude sektaški i pristran, što pripisuje objektivnim strukturnim predodređenjima. Pluralnost kapitala nije mogla i neće moći biti prevladana u okviru društvenog metaboličkog poretka kapitala dok se istovremeno pluralnost radništva također ne može dokinuti na tlu kapitala i njegove društvene metaboličke reprodukcije.

Ključan argument u ovoj raspravi Mészároseva je teza da je *sektaški i pristran* karakter radničkog pokreta bio primjenjivan u svojoj *obrambenoj* artikulaciji. Rani sindikalizam predstavljao je tendencijski autoritarnu *centralizaciju sektaštva*, te time prijenos moći odlučivanja s lokalnih udruženja na sindikalne središnjice i posljedično na političke stranke. Utemeljenje *obrambenosti* radničkog pokreta tako je predstavljalo paradoksalno “povijesno napredovanje” jer kroz sindikate radništvo je umjesto istaknute pozicije u antagonizmu spram kapitala, postalo, paradoksalno, njegovim *sugovornikom*. Radnički je pokret tako djelovao unutar strukturnih premisa sistema kapitala kao legalno konstituiran i državno reguliran *sugovornik*. U povoljnim uvjetima nesmetane ekspanzije kapitala krajnja manifestacija te logike bila je – država blagostanja. Nadalje, s nastankom radničkih političkih stranaka, radnička borba poprimila je formu odvajanja “industrijske ruke” radništva (sindikata) od njegove “političke ruke” (socijaldemokratske stranke), a defanzivnost pokreta nadalje je time produbljena. Defanzivnost se pokazala još gorom kroz svojevrsan *modus operandi* što je bio usvojen od strane političkih stranaka, a koji je žrtvovao stanovit početni uspjeh po cijenu devijacije socijalističkih pokreta od njihovih izvornih ciljeva. Djelovanje radničkih političkih stranaka pokazalo se problematičnim jer je *kapital*, putem svoje strukturno osigurane premoći, ostao *izvanparlamentarna sila*¹² *par excellence*, koja je mogla dominirati parlamentom kako joj se svidjelo – izvana. Radnički pokret, zbog toga što je bio artikuliran kao bitno *defanzivni* pokret,

Prikazi

¹¹ Usp. Marx, Karl i Engels, Friedrich, *Bijeda filozofije*, Dela, tom VII, Prosveta, Beograd, 1973, str. 142-143.

historijski nije mogao prevladati ozbiljna ograničenja svojega, u početku nužno obrambenog, položaja vis-à-vis položaja kapitala, kako u industrijskoj, tako i u političkoj dimenziji. Još k tomu gore, čini se da je defanzivna uloga što ju je radništvo preuzelo, pridonijela i čudnoj formi legitimacije i perpetuiranja postojećeg načina društvene metaboličke kontrole kapitala.

Od '70-ih naovamo svjedočimo kroničnoj "krizi politike" koja predstavlja duboku krizu legitimacije uspostavljenog načina društvene metaboličke reprodukcije i njezina sveobuhvatnog okvira pravno-političkog nadzora. To sa sobom donosi historijsku aktualnost socijalističke ofenzive, međutim, Mészáros upozorava da tako dugo dok je "obrambeni položaj racionalnog sugovornika (radništva, op. a.) kapitalu – čija je racionalnost bila *a priori* definirana onime što se može uklopiti u praktičke premise i zabrane vladajućeg poretka – mogao proizvesti relativnu dobit za radništvo, samoproglašena legitimacija sveobuhvatnog političkog regulatornog okvira kapitala ostala je u temelju neizazvana".

Mészáros pri kraju trećeg poglavlja nastoji ocrtati ono što smatra najvećim povijesnim izazovom za budućnost. Rekonstitucija jedinstva kako materijalne reproduktivne, tako i političke sfere, jest bitna karakteristika socijalističkog načina društveno-metaboličkog nadzora koji se konstituira ne kao *suparničko*, nego kao *kohezivno* i *plansko* svakodnevno djelovanje pojedinih proizvodnih i distributivnih jedinica. Mogućnost, pak, suočavanja s tim izazovom preko radikalno reartikuliranog socijalističkog pokreta Mészáros promišlja kroz četiri točke:

1. Iz proturječja postojećeg poretka i ispražnjenosti apologetskih projekcija njegove apsolutne vrijednosti javlja se negativan moment u kojem se očituje, s jedne strane, sistemska nekontroliranost racionalnog dizajniranja te, s druge strane, vlastita nemogućnost sistema da ispuni svoje nadzorne funkcije kao uvjet svog postojanja i legitimnosti.

¹² Mészáros pojašnjava da radničke političke stranke nisu mogle razraditi primjenjivu alternativu jer su bile usredotočene isključivo na funkciju negiranja suparničke političke dimenzije, ostajući tako izrijekom ovisne o objektu svoje negacije. Drugim riječima, to znači da dimenzija koja nedostaje pokazuje moment koji radničke političke stranke ne mogu ispuniti, a to je da se kapital, ne

kao politički zahtjev, već kao društveno-metabolički regulator materijalnog procesa reprodukcije shvati kao onaj koji je meta-političan, tj. onaj koji je političkom određujući.

2. U drugoj točki Mészáros naznačuje mogućnost pozitivnog preobrata događaja. Točku obrata Mészáros vidi u odnosu na liniji kapital/rad koji nije simetričan: “To u najvažnijem pogledu znači da, dok je ovisnost kapitala o radu *apsolutna* (...), ovisnost radništva o kapitalu je *relativna, povijesno stvorena i povijesno prekoračiva*. Drugim riječima, radništvo nije osuđeno ostati stalno zaključano u začaranom krugu kapitala.”

3. Treća točka tiče se glavne povijesne promjene u sukobljavanju između *kapitala i rada*, noseći sa sobom nužnost traženja različitog načina dokazivanja vitalnih interesa slobodne asocijacije proizvođača u kontrastu s reformističkom prošlošću koja je dovela pokret do slijepe ulice.

Prikazi

4. Konačno, kao prirodna posljedica prethodne točke, iskrsnulo je pitanje *supstancijalne jednakosti* koju Mészáros kontrastira s *formalnom* (pravnom) jednakošću te *supstancijalnom hijerarhijskom nejednakošću*. Zaključno, socijalistički alternativni način nadzora koji se sastoji od *nesuparničkog* i izvorno *planskog* društveno-metaboličkog poretka – posve je nezamisliv bez *supstancijalne jednakosti* kao svog strukturnog i regulativnog načela.

Društveni poredak kapitala s kojim smo svi bliski kulminirao je u sveobuhvatnom i dominantnom sistemu u posljednjih tristo do četiristo godina. U 20. stoljeću sistem kapitala bio je također uspješan u gušenju, zanemarivanju i kvarenju svakog većeg političkog napora usmjerenog k ozbiljenju *supstancijalne jednakosti*. No iako je neoliberalna propaganda trijumfalistički uzvikivala “Zgotovili smo sa socijalizmom, jednom i za svagda”, bila bi velika iluzija pretpostaviti da to ujedno znači kraj socijalističkih nastojanja. Istina je da su se težnje ljudi za istinski pravednijim društvenim poretkom u historiji nakupljale kao neuspjeh za neuspjehom, a moć kapitala gušila je sva nastojanja za radikalnom promjenom.

Međutim, ovdje može postojati tek jedno rješenje – odbacivanje strukturnog antagonizma iz naše društveno-metaboličke reprodukcije.

U ožujku 2008. proslavili smo 160. godišnjicu *Komunističkog manifesta*. Pitanje je: ima li čovječanstvo još 160 godina na raspolaganju?